

Revoliucija kaip jaunos mokslininkės likimas

*Lietuvos aukštojo mokslo pertvarkos kontekste šie **Giedrės Šabasevičiūtės** – jaunosios mokslininkės, Artimųjų Rytų visuomenių tyrėjos, Lietuvos ir Prancūzijos universitetų absolventės, socialinių mokslų daktarės – apmąstymai apie savo profesinį kelią skamba itin aktualiai ir pamokomai. Šiuo metu Prahos mokslų akademijoje ji rašo monografiją apie rašytojus islamistus šių laikų Egipte. Su Giedre Šabasevičiūte susipažinome 2013 metų gegužės 7-ąją Kaire, UNESCO renginio, skirto paminėti Spaudos atgavimo dieną porevoliuciniame Egipte, metu.*

Kalbino **Dalia Staponkutė**.

Giedre, Jūs esate arabų kalbos ir Artimųjų Rytų socialinio gyvenimo specialistė, tad papasakokite apie savo įdomias studijas, juk jos Lietuvoje tokios retos. Esate viena pirmųjų, jei ne pirmoji, siekusi Artimųjų Rytų šalių visuomenių tyrinėjimo už Lietuvos ribų. Kaip tai prasidėjo?

Viskas prasidėjo Vilniaus universiteto Orientalistikos centre, kuriame įgijau bakalauro laipsnį. Dar Vilniuje norėjau išvykti mokytis arabų kalbos į kitą šalį, konkrečiai – į Prancūziją. Tai buvo 2004-ieji metai... Studijuoti į Europą iš Lietuvos važiuodavo ne tiek jau daug jaunimo. Globalus internetas, iš esmės,ėjo tik pirmuosius žingsnius, ir sumanusi išvykti visiškai nežinojau, kas manęs laukia svetur. Nei aš turėjau kur apsistoti Prancūzijoje, nei galėjau lengvai susirasti stojamųjų egzaminų tvarkaraščius, universitetų adresus – nieko.

Kodėl nusprendėte vykti į Prancūziją?

Mane paskatino mano kolegos prancūzai, su kuriais susipažinau Sirijoje po trečio kurso, studentų praktikos metu. Jie daug pasakojo, kaip įdomu studijuoti jų šalyje, tikino, kad nėra sudėtinga įstoti, jei tik gerai moki prancūzų kalbą. Tada prancūziškai dar nekalbėjau, bet vis dėlto ryžausi. Nuvykusi į Prancūziją pradėjau važinėti po universitetus. Patiėjau iš vienos katedros į kitą, kalbėjausi su žmonėmis, rinkau informaciją, užsirašiau į prancūzų kalbos kursus ir ruošiausi jos egzaminui. Visa tai truko metus. Po to pasirinkau Sorbonos universitetą ir

kreipiausi į arabų ir hebrajų katedrą, kurioje ir svajojau likti. Netrukus sužinojau, kad studentai, turintys tokią kvalifikaciją kaip mano, jau laisvai verčia iš arabų į prancūzų kalbą, kadangi dauguma jų buvo arabų kilmės prancūzai, o aš gerai nemokėjau nė vienos iš šių kalbų. Nors norėjau stoti į magistrantūrą, mane priėmė į paskutinį bakalauro kursą. Tad teko dar vienus papildomus metus skirti studijoms... Per tą laiką daug sužinojau apie Sorboną, apie universiteto kursus ir profesorius.

Magistrą nutariau baigti garsiajame socialinių mokslų universitete – *École des hautes études en sciences sociales*. Po sėkmingo magistro darbo ėmiausi daktaro disertacijos. Įdomu, kad būtent mano doktorantūros metu į Prancūzijos aukštąsias mokyklas pasipylė jaunimas iš Lietuvos... Tai buvo nauja, nes iki tol lietuvių Prancūzijoje beveik nesutikdavau – tik moteris, ištekėjusias už prancūzų, arba lietuvius, atvažiavusius dirbti. Šis kone masinis studentų antplūdis iš Lietuvos įvyko po švietimo reformos, regis, kai buvo įvesta krepšelių sistema ir daug kam atrodė, kad užsienyje įgausi ne tik platesnį akiratį ir išsilavinimą, bet ir studijos bus pigesnės. Bent jau Prancūzijoje, kur aukštasis mokslas nemokamas... Tai buvo labai jauni studentai, pirmakursiai, jie atvykdavo siekti bakalauro tiesiog grupėmis. Mano kelias nuo jų skyrėsi tuo, kad jiems jau buvo paprasčiau dėl plačiai paplitusios internete informacijos. Grįžtant prie mano universiteto: jis ruošia socialinės srities mokslininkus ir nesiūlo bakalauro programos; dėstoma labai aukšto tarptautinio lygio sociologija. Studijų sistema labai paprasta: reikia susirasti profesorių, kurio darbai tau patinka, pateikti jam mokslinio tyrimo planą, ir jei profesorių įtikini – įstoji... Aš susiradau Artimųjų Rytų specialistą, tiksliau – Irako ir Turkijos. Tik įstojusi suvokiau, kas toji sociologija ir „su kuo ji valgoma“: studijuodama Lietuvoje turėjau labai miglotą supratimą apie sociologiją kaip mokslą. Šitaip prasidėjo mano kaip tyrėjos kelias.

Dykumoje

Kur išmokote arabų kalbą?

Sorbonoje. Mokiausi ten vienerius metus, tačiau arabų kalbos įsisavinimo prasme jie man davė daugiau nei keturi kursai Lietuvoje. Be abejo, ir mokymosi sąlygos Sorbonoje kitokios. Po to, kaip minėjau, pasirinkau kitą universitetą ir sociologiją. Galėjau tirti pačias įvairiausias sritis – Lotynų Amerikos šamanus, Prancūzijos darbininkus arba kita. Svarbu buvo iškelti sociologinius klausimus ir į juos išsamiai atsakyti. Aš pradėjau tirti Artimųjų Rytų intelektualų judėjimus. Reikėjo daug skaityti arabų kalba.

Kas Jums dėstė arabų kalbą Lietuvoje, juk galinčių tai daryti, manau, tikrai nedaug?

Taip. Tikrai. Du metus dėstė Egdūnas Račius. Manau, kad iki šiol jis laikomas vieninteliu Artimųjų Rytų specialistu Lietuvoje. Nežinau, ar atsirado ir kitų. Jis dabar dirba Vytauto Didžiojo universitete. Jis taip pat studijavo ne Lietuvoje: Amerikoje, Suomijoje...

Ar neketinate grįžti į Lietuvą?

Žinoma, apsigynusi daktaro disertaciją ir pragyvenusi šešerius metus Prancūzijoje ir ketverius Egipte, tik apie tai ir galvojau. Iš pradžių maniau: Lietuvoje „kalnus nuversiu“ su savo patirtimi. Juk dešimt metų mokiausi svetur, nors tėvai ir visa, kas man tikrai brangu, buvo likę Lietuvoje. Deja, darbo sąlygos Lietuvos universitetuose man, grįžusiai iš užsienio, pasirodė nepalankios. Veikiau susidūriau su akademinio kultūrų skirtumu. Na, tarkime, įsisavini tam tikrą mokslo sritį, esi vienos iš Vakarų mokyklų auklėtinė, o pakeitus šalį paaiškėja, kad toji mokykla ar disciplina nėra paplitusi, plačiai reikalinga. Ką daryti? Tiesiog ne visoms disciplinoms kitose šalyse atsiranda tokia išskirtinė vieta kaip, sakykime, Prancūzijoje. Kadangi tapau retos Lietuvoje srities – Artimųjų Rytų socialinio gyvenimo – specialiste, buvo sunku pritaikyti savo žinias ir išreikšti save Lietuvos akademiniame pasaulyje. Lietuvos universitetų programose sociologija buvo kitokia nei Prancūzijoje: ji orientuota į Vakarų arba Lietuvos visuomenės tyrinėjimus. Norėdama tęsti savo mokslinį darbą, turėjau išvykti į šalį, kur galiu tai daryti, kur egzistuoja mokslinė bazė, kur reikia mano tyrimo rezultatų, kur yra bibliotekos, bendraminčiai ir pan. Tai natūralu.

Taip, kiekviena akademinė mokykla turi savo ribas ir jas kirsdami rizikuojame. Ne tik Jūs. Naują specialistą pasitinkanti pusė taip pat jaučiasi „nesaugiai“. Kiekvienos šalies akademinė bazė skirtinga, ir prancūzų akademinės tendencijos Lietuvai galbūt nepažįstamos. Akademiniame pasaulyje kiekvienas laikosi savo istorinių mokyklų. Na, bet, kaip sakė Victoras Hugo, reikia įsileisti ir „šviežio oro“, specialistus iš svetur, kitaip universitetams gresia „kraujomaiša“. Kaip manote, gal Lietuvoje Jums nepadėjo ir tokie reiškiniai kaip akademinės biurokratijos specifiška arba ribotos katedrų finansinės galimybės, o gal „magiškasis žodis“: etatas? Jo nebuvimas?

Turėjau ir etatą, ir aplinkos palaikymą, ir draugus, bet visa tai nelabai padėjo. Na, pirmiausia, prieš save buvo kiek nepatogu: grįžti Lietuvon „po Odisėjo kelionių“, mačiusi pasaulio, išgyvenusi Egipto revoliuciją, ir staiga vėl atsiduri prie tos ribos, kurią jau kirtai, kurią jau įveikei... Grįžti į praeitį. Be to, manau, Lietuvos universitetuose kol kas stinga palankių sąlygų, tiksliau – finansinės bazės jaunų „sugrįžtančių“ mokslininkų darbui ir tyrimams. Galimybės egzistuoja, tačiau šalia šito jauti, kad stokojama būtinos jaunam tyrėjui dinamikos, kad viskas užima žymiai daugiau gyvenimo laiko nei kitur: buvimas vis tame pačiame lygmenyje, laukimas, kol pereisi iš vienos pakopos į kitą, kol susikursi būtiną aplinką, kol į tave atkreips dėmesį, priims ir pagaliau turėsi „savo vietą“. Priešingu atveju

nesigirdės tavo autentiško balso ir niekam nedarysi jokios įtakos. Žinoma, visa tai priklauso nuo srities, kurioje dirbi. Kadangi orientalistika Lietuvoje tapo gana marginaline sritimi, tai ką nors nuveikti joje atrodė labai sunku.

Keista, panašią nuomonę girdėdavau ir ankstesniais laikais. Vadinasi, per dvi dešimtis metų Lietuvos universitetuose niekas nekito...

Nežinau... Jeigu būčiau baigusi doktorantūrą VDU ir kartu su universiteto žmonėmis, čia, vietoje, įveikusi tuos pačius sunkumus, dėsčiusi ir t. t., gal viskas atrodytų kitaip, gal tos platesnės galimybės atsivertų anksčiau, iškart. Pamoka tokia, kad kitoje šalyje įgytas daktaro laipsnis Lietuvoje nieko negarantuoja. Jis nėra savaiminė galimybė. Be to, grįžusi iš užsienio, daug ko nebesupranti: nebežinai, kaip ir kuo žmonės gyvena, kaip jie pragyvena. Žodžiu, kai pagalvoji apie gyvenimo laiką...

Dabar darbuojatės Prahoje? Tai – Jūsų profesinis tranzitas?

Prahos mokslų akademijos Orientalistikos institutas pasiūlė man podoktorantūros studijas: turiu parašyti monografiją, paremtą mano disertacijos medžiaga. Suteikė puikias darbo sąlygas. Man nereikia dėstyti. Po Lietuvos net ilsiuosi, nes dėstydavau labai daug valandų.

Kokia kalba rašysite monografiją?

Anglų. Daugiau skaitytojų, palankiau akademinei karjerai. Jei rašyčiau prancūzų kalba, galėčiau dirbti mokslininke tik Prancūzijoje. Šiuo metu nenoriu savęs kalbiškai apriboti, o ilginiui pažiūrėsiu, kuri kalba ir šalis mane pasirinks.

Geriau papasakokite apie savo dalyvavimą Egipto revoliucijoje...

Egipto revoliucijos vaizdai

Mano finansinė padėtis studijų Prancūzijoje metu buvo sunkoka. Tam, kad mokyčiausi, turėjau ir dirbti. Įsidarbinau firmoje, kuri tyrinėja politinės rizikos faktorius Artimuosiuose Rytuose, t. y. kaip politiniai įvykiai ir sprendimai gali paveikti padėtį kurioje nors iš tų šalių. Darbas buvo įdomus, tačiau trukdė užsiimti mokslu. Tada kreipiausi į vieną iš prancūzų tyrimų centrų Egipte, Kaire,

prašydamą stipendiją. Beveik visose arabų šalyse prancūzai turi savo socialinių tyrimų centrus. Gavau stipendiją dviem metams. 2011-aisiais išvykau į Egiptą... Man atvykus, sausio mėnesį Egipte išliepsnojo revoliucija. O mano disertacijos tema buvo apie 1952-ųjų Egipto revoliuciją ir apie tai, kokią įtaką jai darė vietos intelektualai. Daug laiko praleisdavau Kairo bibliotekose skaitydama senus žurnalus, kol egiptiečiai nepasakė man: „Ei, revoliucija vyksta dabar! Tau reikia į gatves!“. Išėjau! Rinkau revoliucines proklamacijas, ketinau jas panaudoti savo disertacijai. Juokinga, bet per kraustymąsi iš vienos vietos į kitą, jas pamečiau... Taip būna kelionėje: gali ir pusę gyvenimo „pamesti“. Tačiau man tai buvo unikali galimybė dalyvauti masinėse egiptiečių demonstracijose. Iki šiol jaučiu labai stiprų ryšį su Egiptu. Revoliucijos emocijos suartina žmones, susieja juos visam gyvenimui.

Egipto revoliucijos vaizdai

Kas nutiko vėliau? Revoliucija užgeso?

Anot politinių teorijų, revoliucija skirta tam, kad pakeistų politinį režimą, tačiau pirmiausia ji pakeičia žmones, jų mąstyseną. Kaire sutikau daug savo kartos žmonių, užaugusių kartu su revoliucija. Turiu galvoje, kad, revoliucijai prasidėjus,

dauguma jų buvo septyniolikmečiai, o kai ji ėjo į pabaigą, jie sulaukė dvidešimties ir daugiau metų. Nemažai jų pateko į kalėjimus – tai pervertė šių žmonių likimą, studijas, asmeninius santykius. Egipto revoliucija keitė netgi ir mano kaip atvykėlės, kaip užsienietės gyvenimą. Išgyvenau savotišką asmenybinį lūžį, nes „revoliucija svetur“ tapo svarbiausiu mano gyvenimo įvykiu. Mačiau iš arti, kokią įtaką ji turėjo Egipto žmonėms, ypač moterims. Jos išsireikalavo daugiau teisių nei bet kada, ėmė daryti tai, ką visą gyvenimą norėjo, bet nedrįso. Ir nesvarbu, koks revoliucijos rezultatas makrolygmenyje, t. y. „didžiojoje“ politikoje, mikrolygmenyje, kasdieniame žmonių gyvenime, ji pakeitė neįtikėtinai daug.

Kiek metų ji vyko?

Nuo 2011-ųjų iki, galima sakyti, šiandienos. Dabar ji tęsiasi, tačiau revoliucijos užauginta karta tebegyvena revoliucijos nuotaikomis. Apie tai kasdien tebekalbama kavinėse. Revoliucija – be galo svarbi šių žmonių gyvenimo dalis.

Turiu nemažai kolegų iš šių šalių ir aš. Pastebiu, kad daugumą jų apėmusios gana skeptiškos nuotaikos; neva revoliucijos importuojamos; neva per daug sprendimų, susijusių su padėtimi Artimųjų Rytų šalyse, yra galingųjų pasaulio valstybių rankose; neva iš tikro regioną valdo išorės jėgos.

Manau, kad makrolygmenyje situacija Artimuosiuose Rytuose šiandien daug gero nežada. Matydami karus Irake, Sirijoje arba tai, kas nutiko Libijoje, dauguma egiptiečių ima tikėti, kad geriau jau diktatūra nei pilietinis karas. Geriau – vidinių jėgų stabilumas nei šalies skaldymas iš vidaus įsikišus išorinėms jėgoms. Karas stiprina diktatūros galimybę, peni baime, ir norėdami išvengti pilietinio karo žmonės pritaria autoritariniam valdymui, tokiam prezidentui, kuris įkalins ir žudys jų vaikus. Karo grėsmė demoralizuoja tautas ir jų žmones.

Vieno regiono šalys visados susijusios tarpusavyje, nors kiekvienos iš jų vidinė drama labai skirtinga ir turi skirtingas pasekmes... Jūs tiriate Egipto intelektualų judėjimus? Kokius?

Mano mokslinis darbas labiausiai siejasi su Egipto rašytojo ir poeto Sayyido Qutbo (Sayyid Qutb) veikla. Jis – tarptautiniu mastu garsi asmenybė; po II pasaulinio karo sukūrė revoliucinio islamo teoriją. Kaip ideologas jis iki šiol laikomas „atsakingu“ už terorizmo įvykius Vakaruose. Aš tiriu ne jo biografiją, o idėjas, bandau atkurti jo intelektualiuosius ryšius iš mikroperspektyvos ir per juos atsekti šiuolaikinės, o taip pat 1952-ųjų metų Egipto revoliucijos šaknis nuo II pasaulinio

karo.

Tirdama amerikiečių kelionių literatūrą aš susidūriau su jo, kaip pagrindinio islamo „importuotojo“ į Vakarų, idėjomis, kurias citavo ne vienas amerikiečių autorius...

Tai turbūt dėl to, kad jis kurį laiką (pusantrų metų) gyveno Amerikoje, siekė anglų kalbos žinių, moderniausių teorijų ir Vakarų kultūros pažinimo. Tiesa, Egipte jis buvo arabų kalbos ir literatūros mokytojas. Perskaičiau beveik visas jo knygas, ir mano kolegos dažnai paklausdavo, kodėl taip gilinuosi į jo idėjas? Ar jos man artimos? Jos man visai neartimos. Visai nesutinku, tačiau būtent dėl to, kad manyje jos sukelia pasipriešinimą, aš į jas ir gilinuosi. Jis buvo „prisiekęs“ nacionalistas, taikęs nacionalistines idėjas islamui, kritikavęs Vakarų kapitalistinę ir komunistinę sistemas kaip materialistines ir todėl pasmerktas žlugti. Anot jo, tik dvasingi Rytai gali išgelbėti pasaulį. Tai buvo ne jo idėja, tačiau jis ją puoselėjo visomis kryptimis, o nacionalistai ją „savinosi“, nes šis įsitikinimas žadėjo Rytų pakilimą virš Vakarų ir Rytų atgimimą. Apie panašias teorijas esu klausiusi ir profesoriaus Antano Andrijausko paskaitų. Ilgainiui išmokau vertinti radikalias teorijas kritiškai. Manau, kad į bet kokius radikalius pareiškimus reikia žiūrėti kritišku žvilgsniu ir su jais nesitapatinti. Man įdomu tyrinėti neoficialias, marginalines šio mąstytojo gyvenimo ir veiklos versijas. „Oficialioji istorija“ siekia palaipsniui ištrinti jo intelektualinį palikimą, kad neliktų pėdsakų, primenančių apie jį kaip intelektualą ir poetą, kuris, susiklosčius tam tikroms politinėms aplinkybėms, ėmė skelbti radikalaus islamo idėjas. Aš noriu parodyti, kad jo kelias buvo intelektualo kelias, bylojantis apie jo šalies istoriją ir politinius virsmus. Aš nesieju savo tyrinėjimo objekto su tuo, kas man idėjiškai artima. Man įdomu tirti tai, kas man keista, kas sukelia smalsumą. Manau, tai aštrina kritišką žvilgsnį, atrandu naujas idėjas, kurių niekas iki šiol nėra skelbęs. Tai atveria man kitokią pasaulinės istorijos pusę... Dabar ruošiu monografiją apie konservatyvius, religinius Kairo poetus islamistus. Beje, jie kasdien renkasi toje pačioje vietoje, tą pačią valandą vakare, po darbo ir skaito vienas kitam poeziją.

Poezijos vakarai

Kaip jie priima į savo tarpą Jus, jauną moterį iš svetur?

Mane jie sutinka labai draugiškai ir pagarbiai. Pasisveikina posmeliu, išlydi posmeliu. Jie gerokai vyresnės kartos ir, manau, jiems malonu, kad jais domisi jauna svetimšalė. Mane traukia ne tiek tai, ką jie vienas kitam sako, kiek pats reiškiny, ritualas. Įdomu, kad jų susibūrimai visiškai neprimena mūsų, lietuvių, poezijos skaitymų: vienas skaito – kiti klausosi. Ten vienas pradeda – ir visi pritaria, rimuodami choru ir siūlydami įvairiausias posmų versijas. Šūkauja, drąsina vienas kitą, reaguoja į kiekvieną žodį labai emocionaliai. Kiekvienas žodis jiems yra ne prasmė, o pirmiausia – emocija...

Baigdama, norėčiau pabrėžti, kad mano gyvenimas yra kaip šie poezijos skaitymai – be išankstinio plano. Gimiau aštuoniasdešimt antraisiais, o kai užaugau, mano šalis Lietuva atrodė kaip kraštas, kur nieko neįmanoma planuoti. Mano karta – tai karta „be gyvenimo plano“. Štai Prancūzijoje man atrodydavo, kad mano kartos žmonės planuoja: pirma – bakalauras, po to – magistras, po to – darbovietė... O Lietuvoje vyko revoliucija. Ji ir tebevyksta. Mano gyvenimą nulėmė revoliucinės Lietuvos aplinkybės, gal todėl man tokia artima Egipto revoliucija, kurios metu irgi neįmanoma planuoti ateities. Tai man gyvenime ir įdomu – nesuplanuota sumaištis, nuolatinė kelionė, kai nežinai, kas tavęs laukia ir kur veda mokslas, kurio dalis dabar esu.

Jūsų pasakojimas patvirtina mintį, kad mokslas šiandien virsta kelione per pasaulį ir jo nebeįmanoma apriboti viena šalimi ir viena kalba, gal todėl neįmanoma numatyti ir mokslininko gyvenimo krypties... Labai ačiū už pokalbį.

Giedrės Šabasevičiūtės asmeninio archyvo nuotraukos

Interviu spausdintas žurnale „Pasaulio lietuvis“, 2017 m. Nr. 04/556

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

